

როდის და როგორ დასრულდება კრიზისი?

ამჟამად, მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გაღრმავების კვალობაზე, საზოგადოება ეძებს პასუხს კითხვებზე - რამ გამოიწვია იგი, რა არის მისი მიზეზი და როგორი იქნება შედეგი?

ელექტრონული მედიისა და მასობრივი კომუნიკაციის სხვა საშუალებებით მსოფლიოს ასეულ ათასობით ადამიანი ცდილობს გაარკვიოს, თუ როგორია კრიზისის ბუნება და, რაც მთავარია, როდის და როგორ დასრულდება იგი?

ამ პრობლემისადმი გაძლიერებულ ინტერესს იჩენენ სტუდენტები და არა მარტო ეკონომიკური სპეციალობების შემსწავლელი ახალგაზრდები.

მსოფლიო საზოგადოება შემოფოთებულია – გაკოტრებულ მილიარდერებს, ბიზნესმენებსა და უმუშევრად, უსახსროდ დარჩენილ მშრომელებს შორის იზრდება თვითმკვლელობათა რიცხვი. სწრაფად კლებულობს პლანეტის უმდიდრესი ადამიანების მრავალმილიარდიანი ქონება. მცირდება ბიუჯეტები და ხელფასები, სამუშაო ადგილები. დასრულდა კრედიტებით გამდიდრების ილუზია. მსოფლიო საზოგადოება, რომელიც სამომხმარებლო სამოთხისკენ მიისწრაფვოდა, დასჯილია. კრიზისი კი მძვინვარებს, მას ბოლო ჯერ არ უჩანს.

კრიზისის მიზეზების ახსნას ცდილობენ პოლიტიკოსები, ეკონომისტები, რელიგიური და საზოგადო მოღვაწეები, სხვადასხვა პროფესიის წარმომადგენლები.

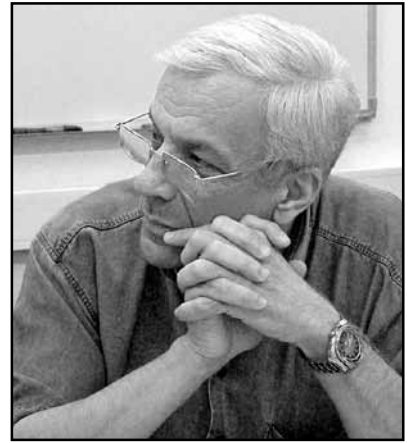
ჟურნალის ნინა ნომრებში კრიზისის ციკლებსა და ფაზებზე, მათთან დაკავშირებულ ეკონომიკურ პარამეტრებზე ვისაუბრეთ. ბუნებრივია, ორ ნომერში გამოქვეყნებული მასალის მოცულობით

ეკონომიკის ეს უმნიშვნელოვანესი პრობლემა ვერ ამოიწურება და ჟურნალი კვლავ გააგრძელებს რუბრიკას „კრიზისის ანატომია“, რომელმაც მკითხველთა პოპულარობა უკვე მოიპოვა.

ამჯერად საზოგადოების დიდი ინტერესის გათვალისწინებით, ცნობილი პოლიტიკოსების, ეკონომისტების, რელიგიური და საზოგადო მოღვაწეების, სხვადასხვა პროფესიის წარმომადგენლებისა და ამ სტატიის ავტორის ზოგიერთ შეხედულებასა და მოსაზრებას გავეცნობთ კრიზისის მიზეზებისა და პოსტკრიზისული პერიოდის შესახებ.

უპირველეს ყოვლისა, გაგაცნობთ რამდენიმე საინტერესო მოსაზრებას თითქმის საკრამენტულ კითხვაზე – **ვინ არის დამნაშავე და რა ვაკეთოთ?**

ევროპის ცენტრალური ბანკის პრეზიდენტი ბატონმა **ჟან-კლოდ ტრიშემ** „ევრონიუსის“ კორესპონდენტთან საუბრისას ამ კითხვაზე უპასუხა, რომ განტევების ვაცის ძიება უაზრობაა. უნდა განახლდეს მთელი ფინანსური სისტემა, მისი ყველა შემადგენელი ნაწილი. არც ერთ ფინანსურ ინსტიტუტს ან ინსტრუმენტს არ უნდა მივანიჭოთ უპირატესობა.

კონსტანტინე აზულაქა

სტუ-ს სრული პროფესორი, ჟურნალ „ბიზნესი და კანონმდებლობის“ სამეცნიერო საბჭოს წევრი

ამის შემდგომ უნდა უზრუნველვყოთ მათი და ფინანსური ბაზრების სრული გამჭვირვალობა.

მსოფლიო ეკონომიკაში აშშ-ს ეკონომიკის კუთრი წონისა და დოლარის, როგორც გლობალური ვალუტის როლისა და მნიშვნელობის გათვალისწინებით, ვფიქრობ, ბატონ **ჟან-კლოდ ტრიშესა** და სხვა ეკონომისტებს სავსებით სამართლიანად მიაჩნიათ, რომ აშშ-ს ფედერალურ სარეზერვო სისტემასთან მჭიდრო თანამშრომლობით საჭიროა დოლარის გლობალური მასშტაბით ლიკვიდურობის უპირობო მხარდაჭერა.

მსოფლიო ეკონომიკური სისტემა – ერთიანი, მთლიანი, მრავლისაგან შემდგარი, ურთიერთდაკავშირებული ურთულესი მექანიზმი და ნებისმიერი რამდენადმე მნიშვნელოვანი ცვლილება მის ერთ-ერთ შემადგენელში უთუოდ აისახება მთელ სისტემაზე.

გავიხსენოთ, რომ აშშ-ში განვითარებული იპოთეკური კრიზისით გამოწვეულ ციებ-ცხელებას გასული წლის ზაფხულში ლოკალურ მოვლენად, მხოლოდ ადგილობრივი მასშტაბის გარდამავალ სიძნელედ მიიჩნევდნენ, მაგრამ უკვე იმავე წლის შემოდგომაზე მსოფლიო ფინანსურ კრიზისზე

ალაპარაკდნენ. ახლა კი წამყვანი ქვეყნების ლიდერები მსოფლიოს პოსტკრიზისული მოწყობის გზებზე მსჯელობენ. ამით ისინი ფაქტობრივად არსებული ეკონომიკური სისტემის სრული ნგრევის შესაძლებლობას აღიარებენ. ამასთან დაკავშირებით ზოგიერთი ექსპერტი პოლიტიკური სისტემის შეცვლასაც კი არ გამოორიცხავს.

ამჟამად არსებული ფინანსური ეკონომიკური სისტემის კრიზისის შემდგომი დაუყოვნებელი რღვევის მოლოდინი ამაოდ მიმართა. უპირველესად რეალური ალტერნატივის უქონლობის გამო და შემდეგ კი იმიტომ, რომ ვფიქრობ, ეს არ აწყობს დაინტერესებულ პირებს – „მსოფლიო მოთამაშებს“.

მიუხედავად გლობალური მასშტაბისა, მიმდინარე კრიზისი ისეთივე ციკლური პროცესია, როგორც ყველა წინა და ამრიგად, გამოსავალი ამჯერადაც რეცესიის დაძლევისთანა დაკავშირებული.

ცნობილია, რომ საბაზრო ეკონომიკაში ძირითადად მოთხოვნა წარმოშობს მიწოდებას. იდეალურ პირობებში რეალური ეკონომიკა შემდეგი სქემით ვითარდება „ფული – საქონელი – ფული“. ეს პროცესი კვლავ და კვლავ მეორდება, რაც ეკონომიკის განუხრელ ზრდას განაპირობებს, მაგრამ ამას უწყვეტი სამომხმარებლო ბუმი ესაჭიროება. ასეთ პირობებში ბანკები სულ უფრო ადვილად გასცემენ კრედიტებს და ბუნებრივია მათ კლიენტებს შორის გადახდისუუნარო დებიტორებიც მრავლად აღმოჩნდება.

ეკონომიკაში არსებული რეალური საფრთხეებიდან ერთ-ერთი ე.წ. „გადახურება“ – ეკონომიკური ზრდის გადაჭარბებული დაფინანსება, დაკრედიტება, რომლის შედეგად მდგრადი ეკონომიკური განვითარების პროცესი რეცესიაში გადაიზრდება.

სწორედ აშშ-ს იპოთეკური დაკრედიტების ასეთი „გადახურული“ ბაზარი აღმოჩნდა ყველაზე სუსტი რგოლი, საიდანაც კრიზისი საფონდო ბაზარსა და შემდგომ მასთან მჭიდროდ დაკავშირებულ რეალური ეკონომი-

მიკის სექტორზე გავრცელდა.

მსოფლიო ეკონომიკაში შექმნილი ვითარების კიდევ ერთი მიზეზია ეკონომიკის განვითარების ზემოაღნიშნული ტრადიციული სქემის „ფული – საქონელი – ფული“ შეცვლა ე.წ. ფიქტიურით „ფული – ფასიანი ქაღალდები – ფული“.

ამასთან დაკავშირებით საყურადღებოა ფრანგი ეკონომისტის **დანიელ კოენის** მოსაზრება, რომელიც გასული წლის დეკემბერში გამოქვეყნდა ყოველკვირეულ ფრანგულ გამოცემაში „**მონდ-2**“. **კოენი** აღნიშნავს, რომ 1987-2006 წლებში, როდესაც აშშ-ს ფედერალურ სარეზერვო სისტემას მისი ყოფილი თავმჯდომარე **ალან გრინსპენი** ხელმძღვანელობდა შეიქმნა ტრადიციული ფინანსური სისტემის პარალელური, შემოვლითი სისტემა.

ძირითადად ე.წ. ხეჯ-ფონდების (კერძო საინვესტიციო ფონდების) სახით არსებული ეს ჩრდილოვანი სისტემა შექმნილია იმ მათემატიკოსების მიერ, რომლებიც გასული საუკუნის 60-70-იან წლებში ლას-ვეგასის სათამაშო ბიზნესს ემსახურებოდნენ და ამჟამად იგი 10 ტრილიონ დოლარს „ინონის“, თითქმის იმდენს, რამდენსაც კლასიკური საბანკო სისტემა.

ცნობილია, რომ გლობალური კრიზისი 2007 წლის შუაპერიოდში დაიწყო იპოთეკური კრიზისით ამერიკულ ბაზარზე. ამის მიზეზად ბანკების მიერ გაცემული მაღალრისკიანი კრედიტების დიდი რაოდენობაა მიჩნეული, რამაც გამოიწვია მრავალმილიარდიანი აქტივების ჩამონერა.

კრედიტების მასობრივი გადაუხდელობა იპოთეკასთან, კორპორაციულ ფასიან ქაღალდებთან, დერივატებთან (ხელშეკრულება, რომელიც ეფუძნება ვალუტის, ფასიანი ქაღალდების კურსებს), ზოგჯერ თაღლითობასა და კორუფციასთან, სხვა დანაშაულთანა დაკავშირებული.

„დღეს ბაზარზე საქონლისა და მომსახურების შეუზღუდავი წარმოება კი არა, ფული ბატონობს...“ – უნმინდესისა და უნეტარესის, სა-

ქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია II 2009 წლის საშობაო ეპისტოლეში გამოხატული ეს აზრი მსოფლიო საზოგადოების არა მარტო საერო, არამედ სასულიერო ლიდერების დამოკიდებულებასა და პოზიციას ასახავს.

ეკონომიკური კრიზისის ერთ-ერთ მიზეზად იერუსალიმისა და სრულიად პალესტინის პატრიარქმა საშობაო ეპისტოლეში ბუნებრივი და სოციალური სიკეთის უთანასწორო განაწილება დაასახელა.

ვატიკანში, კათოლიკური შობის დღესასწაულზე, მორწმუნეებისადმი მიმართვაში, რომის პაპმა ბენედიქტე XVI-მ კრიზისი განსაზღვრა, როგორც საყოველთაო ეგოიზმის შედეგი.

ბუდისტების სულიერმა ლიდერმა **დალაი-ლამამ** ახალი წლის წინადღეს მიცემულ ინტერვიუში კრიზისის ერთ-ერთ მიზეზად კი ზოგიერთი ბიზნესმენისა და ბანკირის სიცრუე დაასახელა.

კორუფციასთან ბრძოლის საერთაშორისო დღისადმი მიძღვნილ მიმართვაში გაეროს გენერალურმა მდივანმა **პან გი მუნმა** აღნიშნა, რომ გლობალური ფინანსური კრიზისი ნაწილობრივ სიხარბითა და კორუფციითაა გამოწვეული.

ეკონომიკაში ამჟამად შექმნილი ურთულესი მდგომარეობის კიდევ ერთი მიზეზი უნდობლობის ფაქტორია, რაც იმაში გამოიხატა, რომ აშშ-ს იმ ბანკებმაც კი, რომლებსაც იპოთეკური კრიზისი არ შეეხო შეაჩერეს არა მარტო ევროპის ეკონომიკის, არამედ ეროვნული ეკონომიკის დაკრედიტებაც.

ამ მხრივ საყურადღებოა ევროკომისიის ეკონომიკისა და ფინანსების საკითხებში, **ჰოაკინ ალმუნიას** პასუხი „**ევრონიუსის**“ კორესპონდენტის კითხვაზე თუ რატომ არ რეაგირებენ ბაზრები სახელმწიფოთა მიერ გატარებულ ან დაგეგმილ ანტიკრიზისულ ღონისძიებებზე. **„გამჭვირვალობის არარსებობის გამო ფინანსური ინსტიტუტებს შორის ღრმა უნდობლობაა. თითოეულ მათგანს მიაჩნია, რომ სხვა ბანკები, რომ-**

ლებსაც სურთ სესხის აღება, უარეს პირობებშია, ვიდრე გამსესხებლები.“

გაზეთ „მონდისათვის“ მიცემულ ინტერვიუში საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მთავარმა ეკონომიკურმა ექსპერტმა – **ოლივიე ბლანშარმა** განაცხადა, რომ ამჟამად ჩვენ ვიმყოფებით წარმოუდგენელი ეკონომიკური კრიზისის პირობებში, რომლის მთავარი შემადგენელი მოთხოვნის მკვეთრი შემცირებაა. ყველა სახელმწიფომ სასწრაფოდ უნდა მიიღოს ზომები ეკონომიკური ზრდის უზრუნველსაყოფად, რათა თავიდან ავიცილოთ ეკონომიკური დაცემის დიდ დეპრესიაში გადაზრდა. **ბლანშარის** აზრით, ეკონომიკისა და კერძოდ, მოთხოვნის გამოცოცხლებას სახელმწიფო ხარჯების ზრდის შე-

დეგად უნდა მივალნიოთ.

ალსანიშნავია, რომ სახელმწიფო ხარჯებისა და გადასახადების შემცირება მას არასწორად მიაჩნია, ვინაიდან ეს **არ შეუწყობს ხელს მოხმარების ზრდას.**

იგი თვლის, რომ ეკონომიკური ზრდას გამორიცხავს, აგრეთვე ბანკების მიერ კრედიტების გაცემის შემცირება.

სრულიად სანინააღმდეგო პოზიციაზეა ნობელის პრემიის ლაურეატი, ცნობილი კანადელი ეკონომისტი **რობერტ მანდელა.** მისი აზრით, მსოფლიო ეკონომიკამ უკვე განვლო ფინანსური კრიზისის ყველაზე საშიში ფაზა. **„ეკონომიკა არც თუ ისე ცუდ ფორმაშია, როგორ ამას ახალი ამბების სააგენტოები იტყობინება. რეალური ეკონომიკა არ დანგრეულა“**, – განაცხადა მან

სამხრეთ კორეის 60 წლისთავისადმი მიძღვნილ ლიდერთა მსოფლიო ფორუმზე.

ასეა თუ ისე, საზოგადოების ცხოვრება განვითარების ციკლებისგან შედგება, რის გამოც აღმასვლას დაცემა მოჰყვება. კრიზისი შედეგების ერთგვარი შეჯამება, განვითარების დრომოჭმული ეტაპიდან ახალზე გადასვლაა. ეს უკანასკნელი კი ყოველთვის სასიმოვნო როდია. იგი რადიკალურად განსხვავებული, უჩვეულო, ზოგჯერ გაუგებარიცაა, მაგრამ მხოლოდ ასეთ მომავალს ძალუძს საზოგადოების ჩიხიდან გამოყვანა.

სადაც საფრთხეა, იქ გადამრჩენილიცაა. როგორი გრძელი და სუსხიანი არ უნდა იყოს ზამთარი, გაზაფხული გვიან, მაგრამ მაინც მოვა. ასეთია ცხოვრებისა და განვითარების შინაგანი ლოგიკა.

АНОТАЦИЯ

ИСТОКИ МИРОВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Константин Абуладзе, Профессор

По мере углубления мирового экономического кризиса все более возрастает интерес общественности к причинам его возникновения и, особенно, к возможным последствиям. С учетом этого, в данной статье автор знакомит читателей с позицией видных политических и религиозных, общественных деятелей, известных экономистов, излагает собственное мнение по этим вопросам.

В частности, одной из причин кризиса автор считает замену традиционной схемы развития экономики «деньги-товар-деньги», которая призвана обеспечивать неуклонный экономический рост, фиктивной схемой – «деньги-ценные бумаги-деньги».

В качестве следующей причины называется «перегрев» экономики – избыточное финансирование экономического роста, выдача легкодоступных кредитов, в результате чего среди дебиторов оказалось немало неплатежеспособных лиц.

Массовые неплатежи по кредитам непосредственно связаны с ипотекой, корпоративными ценными бумагами, дериватами, а порой с мошенничеством, коррупцией и другими преступлениями.

Именно «перегретый» рынок ипотечного кредитования США и явился тем детонатором, который положил начало финансовому кризису, перекинувшись на реальный сектор экономики, а затем стал расплзаться по всему миру. Таким образом,

устойчивое в недавнем прошлом экономическое развитие целого ряда стран сменилось рецессией, масштабным, невиданным за последние несколько десятилетий экономическим спадом.

Развитию и последующей трансформации финансового кризиса в США в кризис реальной экономики во-многом способствовало создание в обход действующей классической финансовой системы, теневой параллельной системы, основным элементом которой многие считают частные инвестиционные фонды – т.н. «хедж-фонды».

Следующей причиной является фактор недоверия, в результате чего даже те из американских банков, которые почти не пострадали от ипотечного кризиса, приостановили кредитование экономики считая, что банки, желающие брать кредиты находятся в худшем положении, нежели кредиторы

В заключение автор обращает внимание читателей на циклический характер жизни общества, любого кризиса, в том числе и экономического, подчеркивает логическую связь спадов и неизбежно следующего за этим роста экономики.

Допуская в целом возможность посткризисного изменения сложившейся экономической системы автор, тем не менее, считает это вопросом будущего, однако ему представляется неизбежной безотлагательная оптимизация всей финансовой, разумеется в том числе и банковской системы.